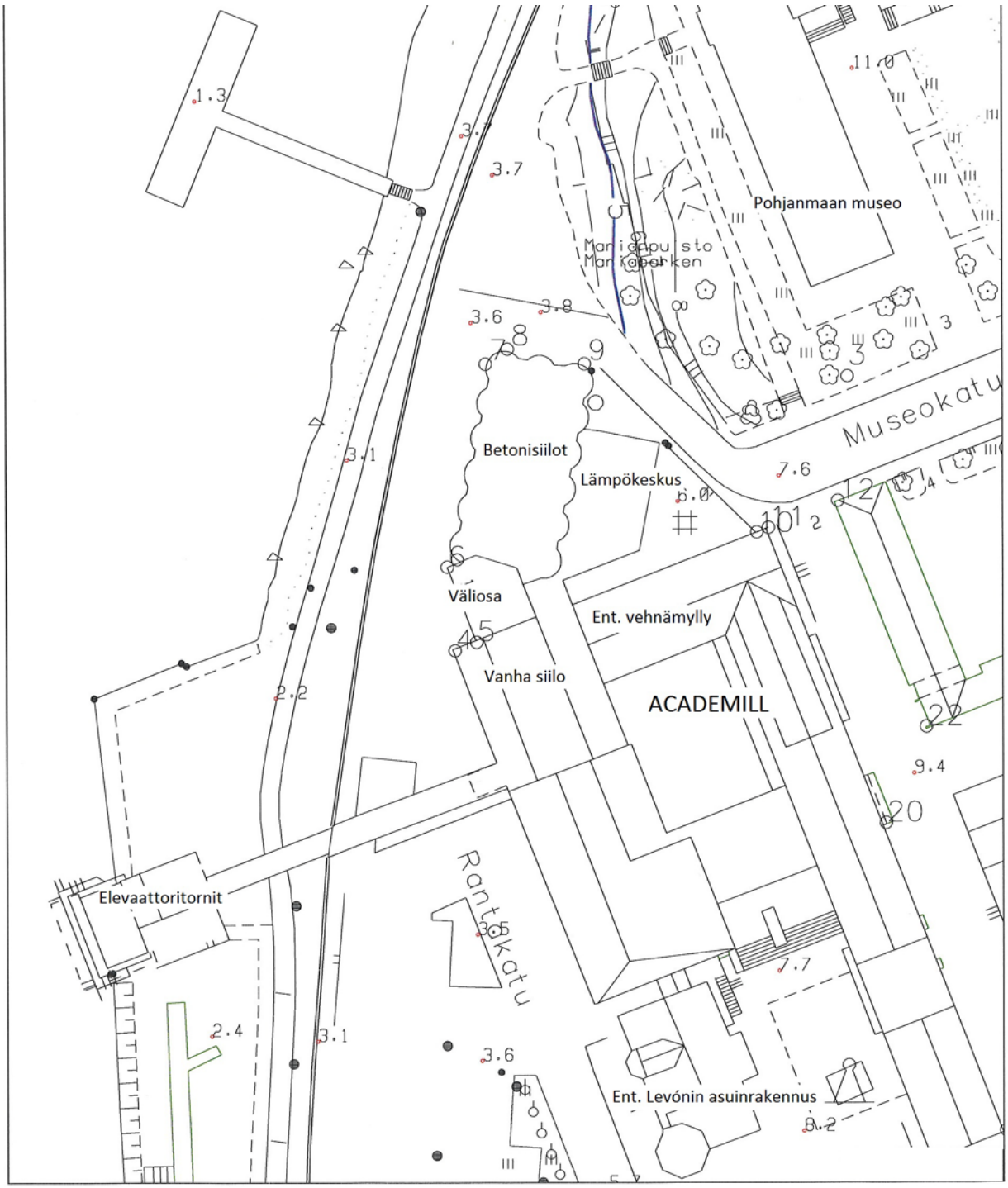
VAASAN HÖYRYMYLLYN BETONISIILOT

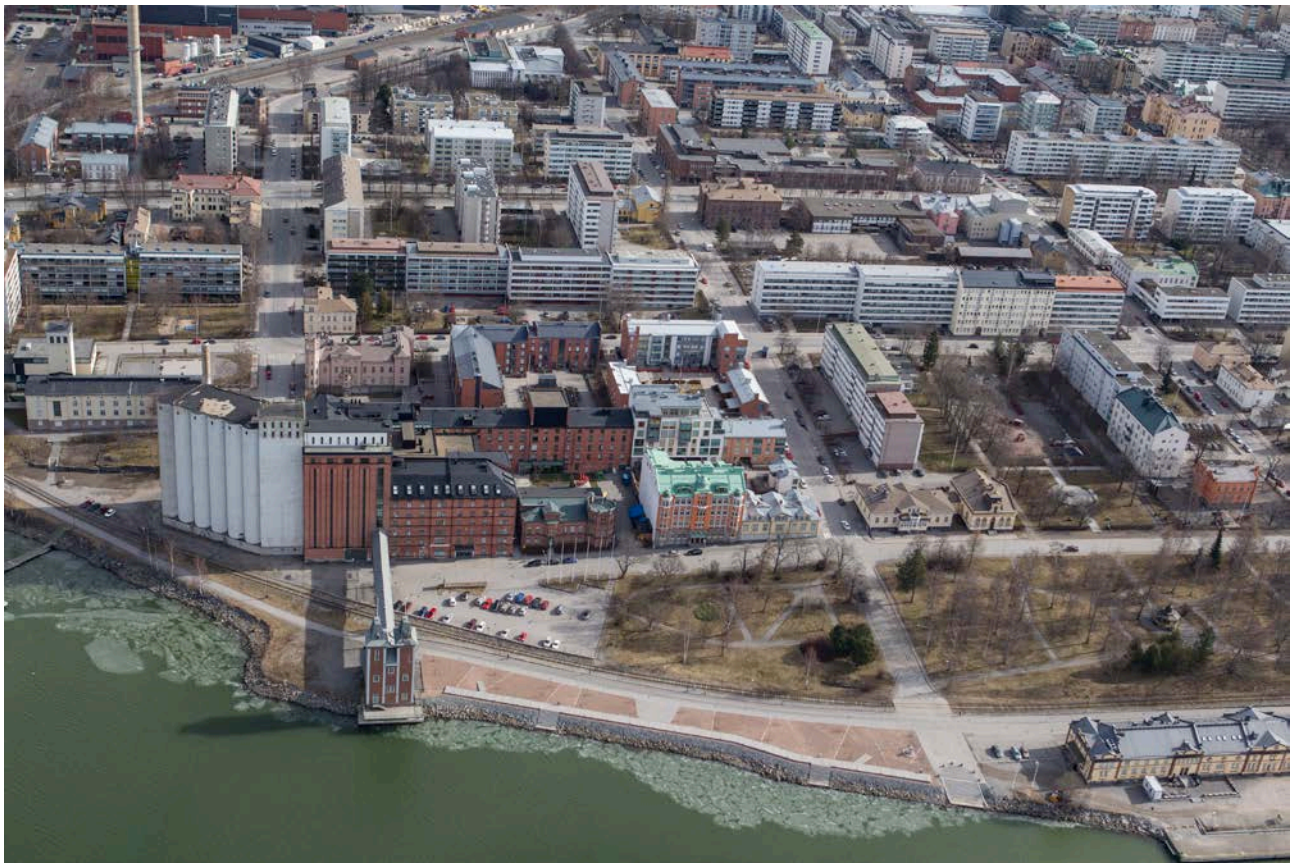
RAKENNUSHISTORIALLINEN SELVITYS

”Viljan, kaikkein tärkeimmän ravintoaineemme, käsittelemiseksi jyvistä jauhoiksi on ihminen kautta aikojen osoittanut mitä suurinta kekseliäisyyttä.”
Vaasan Höyrymylly Osakeyhtiö 1849 - 1974

Vaasan kaupunki, kaavoitus

Pohjanmaan museo
Museokatu
Betonisiilot
Lämpökeskus
Väliosa
Ent. vehnämylly
Vanha siilo
ACADEMILL
Elevaattoritornit
Rantakatu
Ent. Levónin asuinrakennus

Viistoilmakuva vuodelta 2014. Kaavoituksen arkisto.

Alkusanat

Tämä selvitys on laadittu asemakaavan muutosta varten Vaasan kaavoituksessa keväällä 2016. Selvityksen tarkoituksena on tuottaa tietoa entisten Vaasan Höyrymyllyn betonisiilojen arvojen määrittämiseksi.

Siilojen ulkohahmo on suojeltu asemakaavassa, joka on vahvistettu vuonna 2000. Asemakaavaa alettiin muuttaa pian sen jälkeen, kun mylly vuonna 1992 lopetti toimintansa Vaasassa. Vaasan Opiskelija-asuntosäätiö suunnitteli kahden muun kiinteistöyhtiön kanssa asuntojen ja julkisten tilojen rakentamista myllykortteliin ja siiloihin. Hanke kariutui, jonka jälkeen Schaumanin säätiö hankki myllykorttelin omistukseensa ja Åbo Akademi sijoittui myllyn rakennuksiin. Siilot eivät tähän kauppaan kuitenkaan kuuluneet, eikä mikään taho ole pystynyt ottamaan niitä käyttöön. Kaavamuutoksen taustalla on pyrkimys saada betonisiilot järkevään käyttöön tai purettua, jotta paikalle voidaan rakentaa uutta.

Tyhjentyneiden siilojen kohtalo on ollut otsikoissa 1990-luvulta lähtien ympäri Suomen. Viimeksi Mikkelissä, jossa korkein hallinto-oikeus on hylännyt suojelupäätöksestä tehdyt valitukset. Mikkelin kaupunki etsi tarjouskilpailulla myllykorttelille rakentajaa, ja se on valittu viime vuodenvaihteessa. Kortteliin on tulossa mm. palveluasuntoja. Mikkelin tilanne muistuttaa Vaasaa hyvin paljon, koska myös siellä siilot on rakennettu kiinni myllykokonaisuuteen ja niillä on kaupunkikuvassa maamerkin asema. Oulussa suojellut siilot päädyttiin purkamaan, kun niiden kunto osoittautui arvioitua huonommaksi. Paikalle rakennettiin korkea asuinkerrostalo, jonka parvekkeet toistavat siilojen pyöreitä muotoja. Samoin toimittiin Järvenpäässä. Siilot on purettu mm. Savonlinnassa ja Turussa. Suojeltuja, käyttöä odottavia siiloja on mm. Porissa ja Pieksämäellä.

Suomessa siiloja on otettu käyttöön esimerkiksi Sörnäisten teollisuuskorttelissa Helsingissä, jossa siilosto toimii toimistokorttelin sisällä hissi-, portaikko- ja aulatiloina. Esimerkkejä löytyy myös muista Pohjoismaista (Kööpenhamina, Oslo, Lillehammer), Barcelonasta ja USA:sta. Siiloja on muutettu toimisto-, asuin- ja hotellikäyttöön. Kattavaa selvitystä siilojen säilyneisyydestä ja käyttötarkoituksen muutoksista ei ollut mahdollista tehdä aikataulun puitteissa.

Selvityksen on tehnyt allekirjoittanut, kaavoitusarkkitehti Anne Majaneva, jolla on kokemusta rakennusinventoinneista ja arvottamisesta. Pohjanmaan museon rakennustutkija Outi Orhanen on osallistunut arvottamistyöhön. Työtä on leimannut siiloja koskevan materiaalin niukkuus. Selvityksen lähteinä ovat toimineet kirjallisuuden ja maastokäyntien lisäksi Vaasan rakennusvalvonnan arkisto, kaavoituksen arkisto, sekä henkilöhaastattelut.

Vaasassa 28.4.2016 Anne Majaneva, kaavoitusarkkitehti

Sisällysluettelo

Alkusanat 4

Sisällysluettelo 5

Johdanto 6

1. Vaasan Höyrymyllyn historiaa 7

1.1 Varhaiset vaiheet Alkulassa 7

1.2 Siirtyminen uuteen Vaasaan ja toiminta 1800-luvulla 8

1.3 Höyrymyllyn laajenemisvaiheet 1900-luvulla 9

2. Betonisiilot ja lämpökeskus 13

2.1 Siilosuunnitelmia ja julkista keskustelua 13

2.2 Siilojen rakennusvaiheet 14

2.3 Siilot myllytoiminnan päättymisen jälkeen 20

3. Arvottaminen 26

3.1 Arvottamisen perusteet 26

3.2 Siilojen ja lämpökeskuksen arvottaminen 27

Lähteet 28

Johdanto

Kuten tämän selvityksen kansilehdessäkin todetaan, viljan merkitys ihmiskunnan ravitsemuksessa on ollut ja on yhä tärkeä. Viljan käsittely on kehittynyt survinkivistä ja huhmareesta kotitarvemyllyihin, jonka jälkeen keksittiin käyttää vesivoimaa, tuulivoimaa, höyryä ja lopulta sähköä. Höyryvoima oli ratkaiseva tekijä, joka vauhditti koko teollisuutta 1800-luvun Euroopassa. Saha-, puuvilla-, kenkä- ja nahka- sekä elintarviketeollisuus olivat ensimmäisiä aloja, jotka laajenivat varsin ripeästi höyryvoiman käyttöönoton jälkeen. Tämän huomaa myös tarkastellessaan Vaasan Höyrymyllyn historiaa.

Höyryvoiman potentiaalin huomasi nuori vaasalaistunut proviisori August Alexander Levón, joka luopui apteekkarin toimestaan yrittäjyyden hyväksi. Hän hankki ensimmäisen höyrykoneensa Alkulan tilalle tuottamaan lyijyvalkoista väriä. Kallista konetta kannatti toki käyttää muuhunkin, ja niin Levón keksi perustaa höyrymyllyn jauhamaan ruista. Uransa aikana Levón perusti myös puuvillatehtaan, tiilitehtaan ja höyrysahan. Tämän lisäksi Levón oli innokas puutarhuri ja hyötykasvien viljelijä. Yksi kaupungin ensimmäisistä puistoista, myllyn vieressä sijaitseva Marianpuisto, istutettiin Levónin suunnitelmien mukaan.

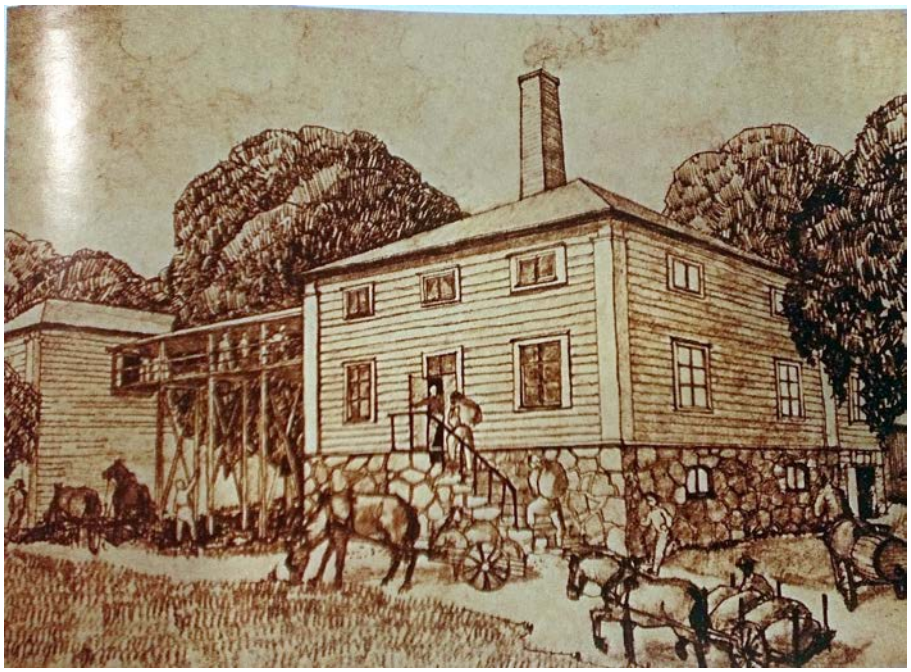
Levónin merkitys Vaasan kaupungin teollisuuden kehitykselle on huomattava. Hänen perustamiensa tehtaiden, Höyrymyllyn ja Puuvillatehtaan, rakennukset antavat leimansa Vaasan rantasiluetille nykyäänkin. Molemmat tehdasympäristöt on tunnustettu valtakunnallisesti merkittäviksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi. Höyrymyllystä kasvoi 1970-luvulle tultaessa Pohjoismaiden suurin viljanjalostaja.

Höyrymylly on muuttanut nimeään useita kertoja olemassaolonsa aikana. Tässä tutkimuksessa käytetään alkuperäistä nimeä (Vaasan) Höyrymylly (Osakeyhtiö).

1. Vaasan Höyrymyllyn historiaa

1.1 Varhaiset vaiheet Alkulassa

Vaasan Höyrymyllyn ensivaiheet tapahtuivat Vanhassa Vaasassa Alkulan tilalla, jonne August Aleksander Levón oli perustanut tehtaan lyijyvalkoisen ja etikan valmistukseen vuonna 1848. Tila oli ollut mm. Bladhin ja Falanderin suvuilla tupakkaplantaasina vähintään 1740-luvulta lähtien. Nimen Alkula tila sai, kun Levón osti sen. Tupakan viljely ei ollut enää kannattavaa, mutta Levónilla oli useita liiketoimintaideoita sen sijaan. Alkulan väritehtaaseen oli hankittu kallis ja uudenaikainen höyrykone, jonka käytön tehostamiseksi Levón ryhtyi suunnittelemaan höyrymyllyn ja leipätehtaan perustamista. Perustamisoikeudet höyrymyllylle myönnettiin 1849, mutta leipominen katsottiin käsityöläisammatiksi, joten sille ei oikeuksia myönnetty. Höyrymylly oli Suomen ensimmäinen.

Piirros Alkulan myllystä on tehty rakennusselostusten pohjalta. Kirjasta Vaasan Höyrymylly Osakeyhtiö 1849 – 1974.

Tutkija Kari Leinamo kuvaa August Alexander Levónin (alun perin Leinonen) elämän ja uran alkuvaiheita Leinoset – sukuseuran lehdessä 2/2005 seuraavasti:

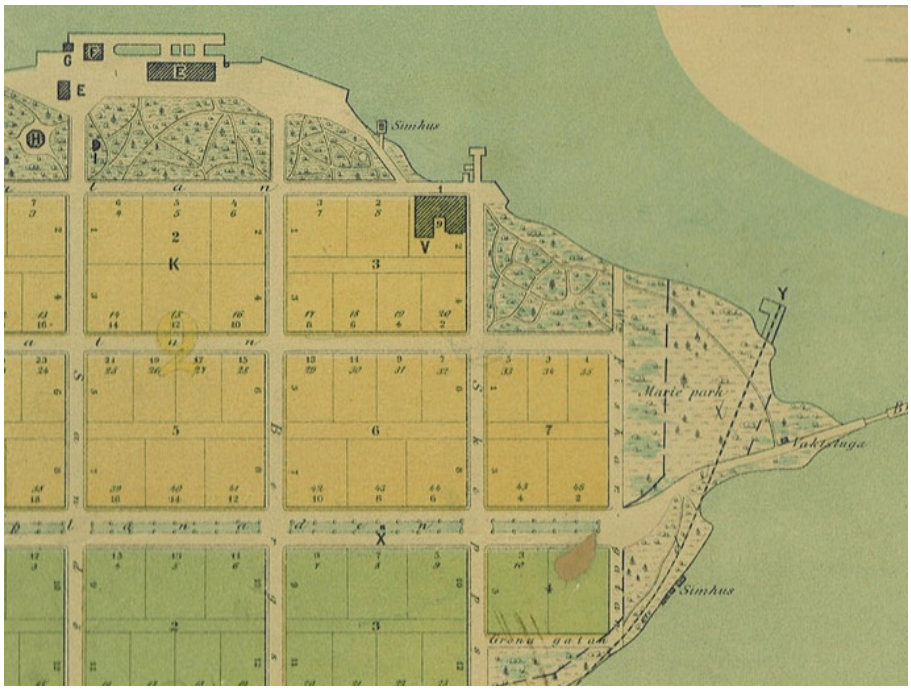
> *”Saloisissa vuonna 1820 syntynyt August Alexander Levón aloitti uransa jo 12-vuotiaana raahelaisessa apteekissa. Kuusi vuotta myöhemmin, vuonna 1839, hän siirtyi Vaasaan apteekkari Lindebäckin palvelukseen. Työnsä ohessa Levón suoritti proviisoritutkinnon Helsingissä ja opiskeli mineraalivesien valmistusta Ruotsissa. Koska tämänkaltaisten juomien katsottiin parantavan vatsavaivoja, kunnostettiin myös Vaasassa kaivohuone vesikuureja varten. Levón luopuikin nyt proviisorin toimestaan ja ryhtyi yrittäjäksi. Kesällä 1846 hän alkoi valmistaa kivennäisvesiä, joita yksityinen yhtiö tarjoili kaivohuoneella raskaiden ja suolaisten ruokien vastapainoksi.”*

”Saman vuoden syksyllä Levón laajensi yritystoimintaansa perustamalla väriaineita ja etikkaa valmistavan tehtaan, jota varten hän osti kaupungin pohjoispuolelta kolmen hehtaarin tilan. Tuotanto Alkulaksi nimetyllä tilalla alkoi vuonna 1848. Maalina käytetyllä lyijyvalkoisella ja sivutuotteena syntyneellä etikalla oli varsin hyvä menekki ja tehtaasta tuli pian tuotantoarvoltaan kaupungin merkittävin. Myös kivennäisvesituotanto kehittyi tuotteiden maanlaajuisen levityksen ansiosta huomattavan suureksi. Jo seuraavana vuonna Levón laajensi kuitenkin toimintaansa: tähän saakka höyrykoneita oli ollut vain laivoissa ja kahdessa tekstiilitehtaassa, mutta ennakkoluuloton Levón perusti maan ensimmäisen höyrymyllyn.”

Vanha Vaasan kaupunki tuhoutui lähes täysin tulipalossa vuonna 1852. Alkulan tila sijaitsi kuitenkin kaupungin ulkopuolella ja säästyi tuholta. Vaasan kaupunki päätettiin perustaa toiseen paikkaan, lähemmäs merta, joka maannousun myötä oli paennut jo kauas. Levón ajoi voimakkaasti uuteen paikkaan siirtymistä, mutta tehdas ja höyrymylly toimivat kuitenkin vielä useita vuosia Alkulassa, ennen kuin muutto uuteen paikkaan tuli ajankohtaiseksi. Krimin sodan aikana 1853–1856 Alkulan myllyssä jauhettiin huomattavan paljon ruista erityisesti Venäjän armeijalle.

1.2 Siirtyminen uuteen Vaasaan ja toiminta 1800-luvulla

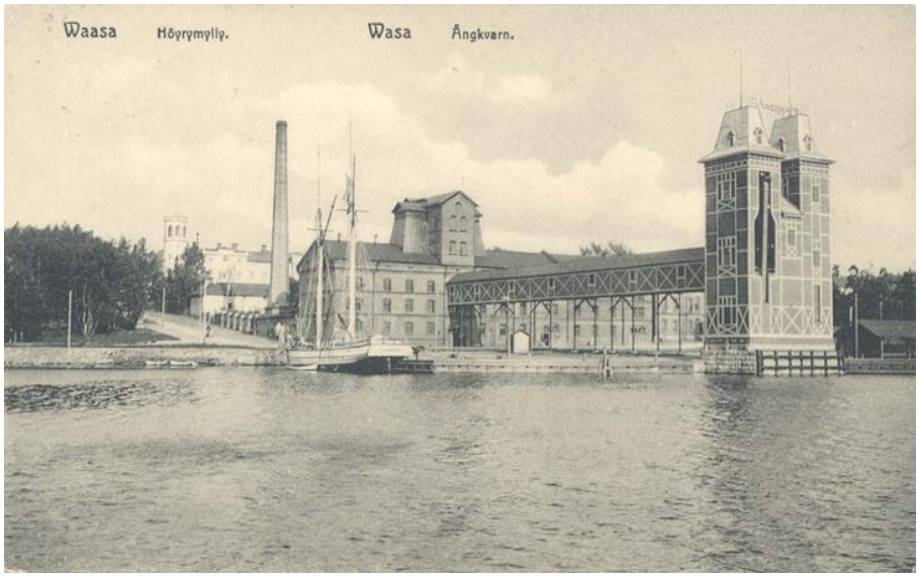
Vaasan palon jälkeen Levón anoi oikeutta muuttaa mylly uuteen Vaasaan, josta hän oli ostanut merenrantatontit osoitteista Rantakatu 1 ja 2. Lääninarkkitehti Carl Axel Setterbergin suunnittelema asuinrakennus ja kasvihuone rakennettiin ensin vuonna 1861, ja niiden lisäksi suolamakasiini. Levón ehti kuitenkin kuolla vuonna 1875, ennen kuin mylly saatiin toimintaan uudessa paikassa.

Vaasan Höyrymyllyn ensimmäiset rakennukset (V) uudessa Vaasassa näkyvät Ernst Saxènin kartassa vuodelta 1879. Myllyn viereisellä tontilla (nro 2) oli Levónin asuinrakennus. Kaavoituksen arkisto.

Seuraavana vuonna toiminimi A.A. Levón rakensi myllyn valmiiksi entiseen suolamakasiiniin ja sen toimintaa jatkamaan perustettiin osakeyhtiö, Wasa Ångqvarns Ab. Myllyn koneistona oli aluksi viisi kiviparia sekä erityiskoneita, ja voimanlähteenä käytettiin 100 hevosvoiman höyrykonetta entisen 12 hevosvoiman sijaan. Ensimmäiset valssikoneet, jotka paransivat huomattavasti jauhatusta, tulivat käyttöön 1883. Aluksi tuotettiin pelkästään ruista, mutta Höyrymyllyn silloinen johtaja Hugo Sölfverarm ymmärsi, että tuotannon yksipuolisuus oli riski. Erinäisten tiedustelujen jälkeen alettiin jauhaa myös vehnää ja riisiä. Vehnän osalta tuotanto jouduttiin kannattamattomana lopettamaan, mutta riisi oli menestys.

Vuonna 1890 rakennettiin uusi ruismylly edellisenä vuonna palaneen tilalle. Tähän myllyyn tuli voimanlähteeksi 500 hevosvoiman höyrykone. Myös riisimyllyä laajennettiin ja meren rantaan rakennettiin elevaattoritornit viljan siirtämiseksi koneellisesti laivoista suoraan siiloihin. Myllykompleksin hahmo alkoi näin ollen hallita kaupunginrannan maisemaa ja elevaattoritorneista tuli Vaasan Höyrymyllyn symboli.

Höyrymylly elevaattoritorneineen vuosisadan vaihteen postikortissa. Kaavoituksen arkisto.

1.3 Höyrymyllyn laajenemisvaiheet 1900-luvulla

Vuosisadan alku oli maailmansotien ja lama-aikojen vuoksi vaikeaa aikaa mylly-yhtiölle. Höyrymylly kuitenkin muutettiin sähkökäyttöiseksi vuonna 1925. Ensimmäisen maailmansodan katkaisema riisintuotanto aloitettiin uudelleen 1928, ja pian varastotilat tarvitsivat laajennusta. Makasiinia ja siilorakennusta korotettiin. 1930-luvun alussa tullimääräyksiä uudistettiin siten, että vehnän jauhatus tuli kannattavaksi, ja Vaasan Höyrymylly perusti maan ensimmäisen kauppavehnämyllyn. Vehnän tuotanto kasvoi nopeasti sellaisiin mittoihin, että uuden vehnämyllyn rakentaminen tuli ajankohtaiseksi (1933), ja pian sen jälkeen varastotiloja laajennettiin. Vanha vehnämylly muutettiin mannaryynimyllyksi ja viereen rakennettiin uusi kauramylly. Varastotiloja rakennettiin edelleen lisää ja siilo-osaa korotettiin toistamiseen, 41 metrin korkeuteen saakka. Myllytontti alkoi olla täyteen rakennettu.

Vehnämylly ja siilorakennus 1930-luvun puolivälissä. Kaavoituksen arkisto.

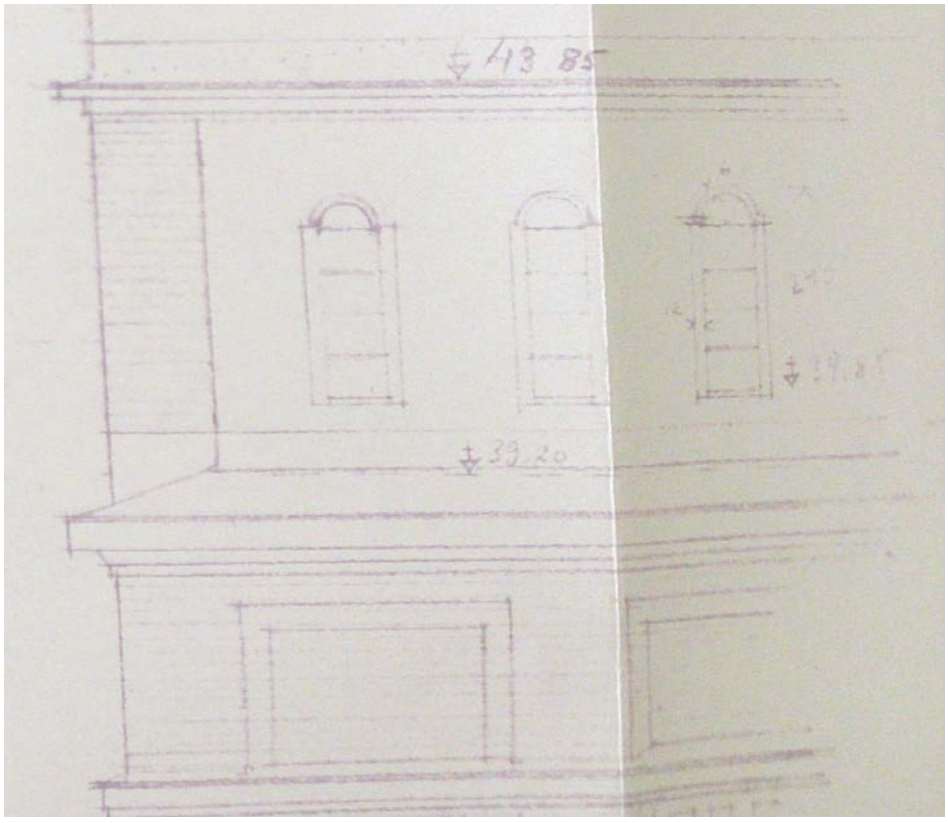
Höyrymylly vuonna 1949. Kaavoituksen arkisto, Sotamuseon kuva.

1920-luvun lopulta 1950-luvun lopulle myllyn rakennuksia suunnitteli arkkitehti Wäinö Gustaf Palmqvist, jonka tyylilaji on klassismia. Erityisesti hänen kädenjälkensä näkyy vehnämyllyssä, nk. vanhassa siilossa, joka saavutti nykyisen hahmonsa 1938, sekä uusissa betonisiiloissa (1958 – 63) ja näiden väliin jäävässä 48,5 m korkeassa osassa (1957), joka sisälsi nelikulmaisia siiloja. Myllykokonaisuuden nykyhahmo on pitkälti Palmqvistin ansiota. Hän on selvästi paneutunut huolella arvokkaalla paikalla sijaitsevan korttelin suunnitteluun ja luonut tasapainoista kaupunkikuvaa sekä mereltä että maalta päin tarkasteltuna.

Arkkitehtuurimuseon arkkitehtiesittelyssä Palmqvistia kuvaillaan seuraavasti:

> ”Vuodesta 1919 lähtien W.G. Palmqvistilla oli oma arkkitehtitoimisto. Hän oli äärimmäisen tuottelias ja piirsi kaiken tyyppisiä rakennuksia. Palmqvistin arkkitehtuuri edustaa massiivista, barokkivaikutteista klassismia. Hänen rakennussuunnitelmansa poikkesivat aikakaudelle ominaisesta kevyestä ja pelkistetystä ’asplundilaisuudesta’. Palmqvistin edustama rakennustyyli soveltui hyvin liike- ja teollisuusrakennuksiin, joista hänet pääasiassa tunnetaan.”

Vanhan siilon korottaminen nykyiseen korkeuteensa vuonna 1938 oli Palmqvistilta murroskauden työ, jossa klassismin henki on vielä säilynyt vahvana, mutta funktionalismin piirteitä on jo havaittavissa. Vertikaalit pilasteriaiheet tuovat ilmettä lähes 40 metriä korkeisiin tiiliseiniin, joita rytmittää yläosan vaakalista. Ylin kerros on sisäänvedetty ja sileäksi rapattu pitkältä julkisivultaan. Juhlavasta ulkomuodostaan huolimatta ylin kerros sisältää vain viljansiirtoputkia.

Yksityiskohta julkisivupiirustuksesta vuodelta 1938, W.G. Palmqvist. Klassismin ja funktionalismin tyylipiirteet sekoittuvat. Vaasan rakennusvalvonnan arkisto.

Vaasan Höyrymylly Osakeyhtiö alkoi 1900-luvulla laajentua myös muille paikkakunnille ja aloille. Ensimmäisiä laajenemistoimenpiteitä oli Vaasan leipätehtaan koko osakekannan osto 1920-luvulla. Vaasan Höyryleipomossa alettiin markkinoida näkkileipää kansalle erityisillä leipärunoilla, joita julkaistiin lehdissä vuosikymmenien ajan (1922 – 62). Yhtiö tuotti suurimman osan Suomen näkkileivistä sotavuosina.

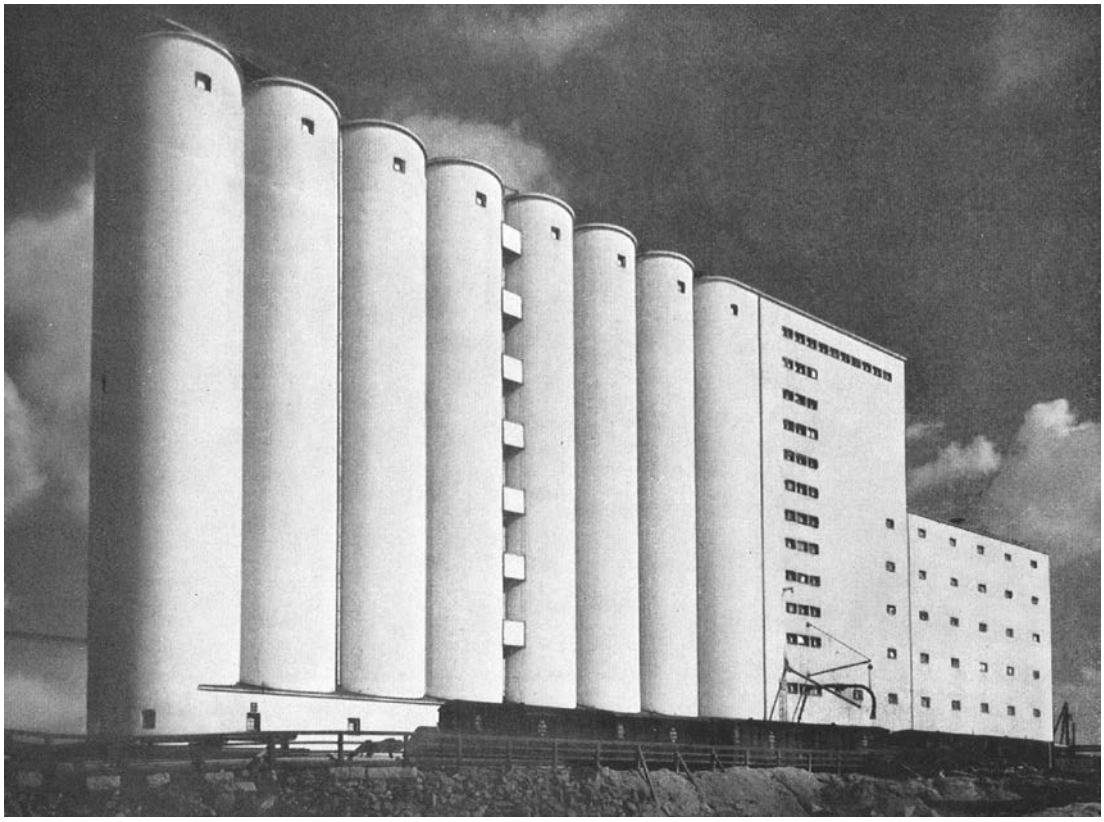
Tunnetuin sotien aikainen näkkileipätuote oli paksu ”vaneri” eli vanikka, jota tuotettiin Vaasassa Klemettilän leipätehtaalla.

Esimerkki leipärunosta:

“Terve, vankka, hymysuu, posket niinkuin täysikuu; sellaisena istun tässä katsojalle näyttämässä: suosii luonto kasvavaista, jos syö leipää vaasalaista.”

1950-luvun alussa yhtiön toimintaan kuuluivat Rantakadun myllyn lisäksi 2 leipätehdasta ja rehutehdas Vaasassa sekä vehnä- ja ruismylly Oulussa ja Munkkisaaren myllylaitos Helsingissä. Leivän, leipäviljan ja näkkileivän lisäksi yhtiö tuotti hiutaleita, makaroneja ja rehua. Lisäksi tytäryhtiöissä tuotettiin muovia sekä eläinvalkuaista ja – rasvaa. Toimitusjohtajana 1954 – 74 toimineen Erik Tuomas-Kettusen johdolla yhtiöstä kehittyi alallaan johtava valtakunnallinen elintarvike- ja rehuteollisuusyritys. Vuonna 1974 tuotantolaitoksia oli jo 9 paikkakunnalla ja henkilökuntaa oli 2200 henkilöä, joista Vaasassa 430. Viljanjalostajana Vaasan Höyrymylly oli Pohjoismaiden suurin.

Yhtiön nimi on muuttunut useita kertoja. Pitkän aikaa se tunnettiin nimillä Vaasanmylly ja Vaasan & Vaasan. Vaasalaiset kutsuvat sitä usein Rantamyllyksi. Nykyisin yhtiö on nimeltään lyhyesti Vaasan, ja se on osa ruotsalaisomisteista Lantmännen Unibake - konsernia. Tuotantoa on Pohjoismaiden lisäksi Baltian maissa.

Munkkisaaren mylly ja siilot. Siilot ovat arkkitehti W.G. Palmqvistin suunnittelemat ja ne valmistuivat ennen Vaasan siiloja. A. Pietinen / teoksesta Suomen teollisuuden arkkitehtuuria.

2. Betonisiilot ja lämpökeskus

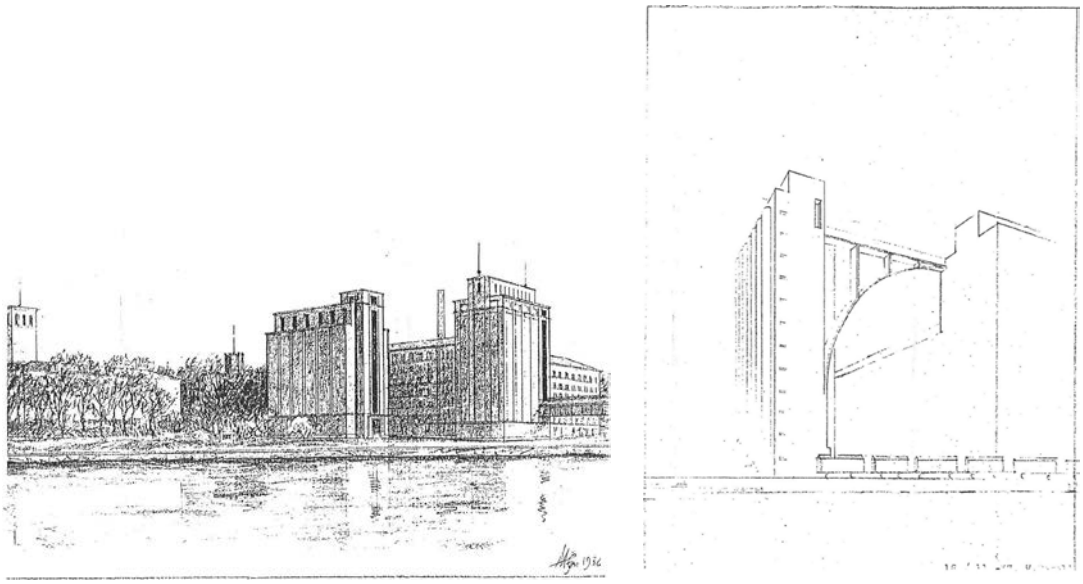
2.1 Siilosuunnitelmia ja julkista keskustelua

Sotien jälkeen viljan korjuumenetelmissä alkoi muutos, joka vaikutti myös myllyjen toimintaan. Leikkuupuimurit yleistyivät, jolloin sadonkorjuuaika lyheni merkittävästi. Vuonna 1959 yli puolet vastaanotetusta rukiista ja vehnästä tuli myllyyn 6 viikon aikana elo-syyskuussa. Riittävät varastointitilat olivat siksi myllyille elinehto. Ne joilla varastotilaa ei ollut, ohjasivat viljan Valtion Viljavarastolle, joka seuraavana keväänä myi viljan takaisin kovaan hintaan.

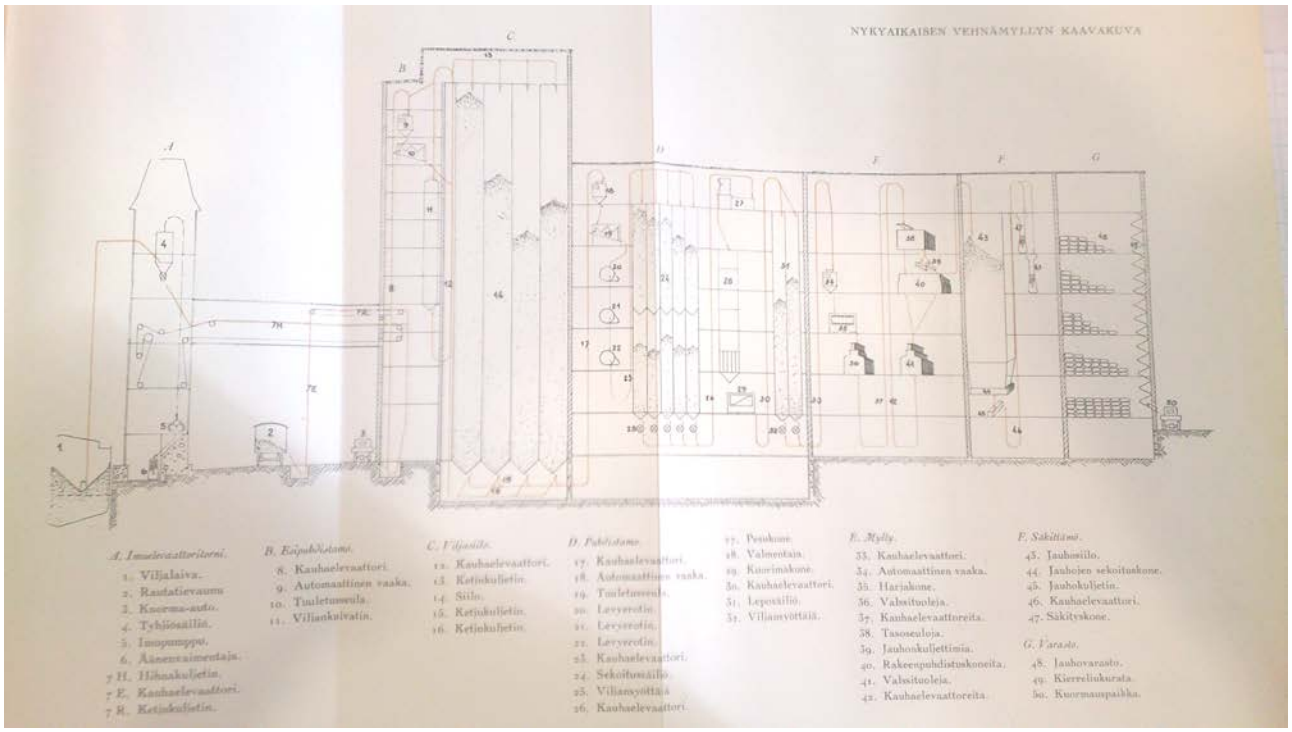
Vaasan Höyrymylly ennakoi tätä muutosta ja ryhtyi jo 1930-luvun puolella suunnittelemaan uusien siilojen rakentamista. Sijoituspaikkaa ja rakennustyyliä pohdittiin muuallakin kuin arkkitehti Palmqvistin piirustuspöydällä. Useissa luonnoksissa Museokatu jatkui aina rantaan saakka ja viljansiirtoyhteys myllyyn olisi järjestetty siltojen avulla. Palmqvistin klassista tyyliä edustava ehdotus vuodelta 1936 sijoitti siilot Museokadun toiselle puolelle Marianpuistoon, kuten myös Viljo Revellin huiman funktionalistinen siilosuunnitelma vuodelta 1937. Eräässä ehdotuksessa siilot oli rakennettu aivan rantaan, vanhan myllyn eteen elevaattorikäytävän yhteyteen.

Laajentumisen teki mahdolliseksi kaupungin ja mylly-yhtiön välinen maa-alueiden vaihto. Museokadun päälle rakentamista vastustettiin asukkaiden ja päättäjienkin toimesta, mutta mylly-yhtiön painostus ja työllisyyteen vetoaminen sai kaupungin johdon myöntymään siihen, että siilot rakennettiin katualueelle. Ilman tontinvaihtoa siilot olisi rakennettu Marianpuistoon.

Pohjanmaan museo vastusti yli 40 metriä korkeiden siilojen rakentamista viereensä ja ehdotti paikaksi Rantapuistoa, koska pelkäsi siilojen varjostavan näyttelytilojaan. Se pyysi asiantuntijalausuntoa asemakaavaopin professorilta, arkkitehti Otto Iivari Meurmannilta. Lausunnon mukaan siilosto vähentäisi museon valonsaantia noin kolmanneksella. Lausunnolla ei kuitenkaan ollut toivottua vaikutusta.

Palmqvistin ja Revellin luonnoksia siiloista 1936 ja 1937.

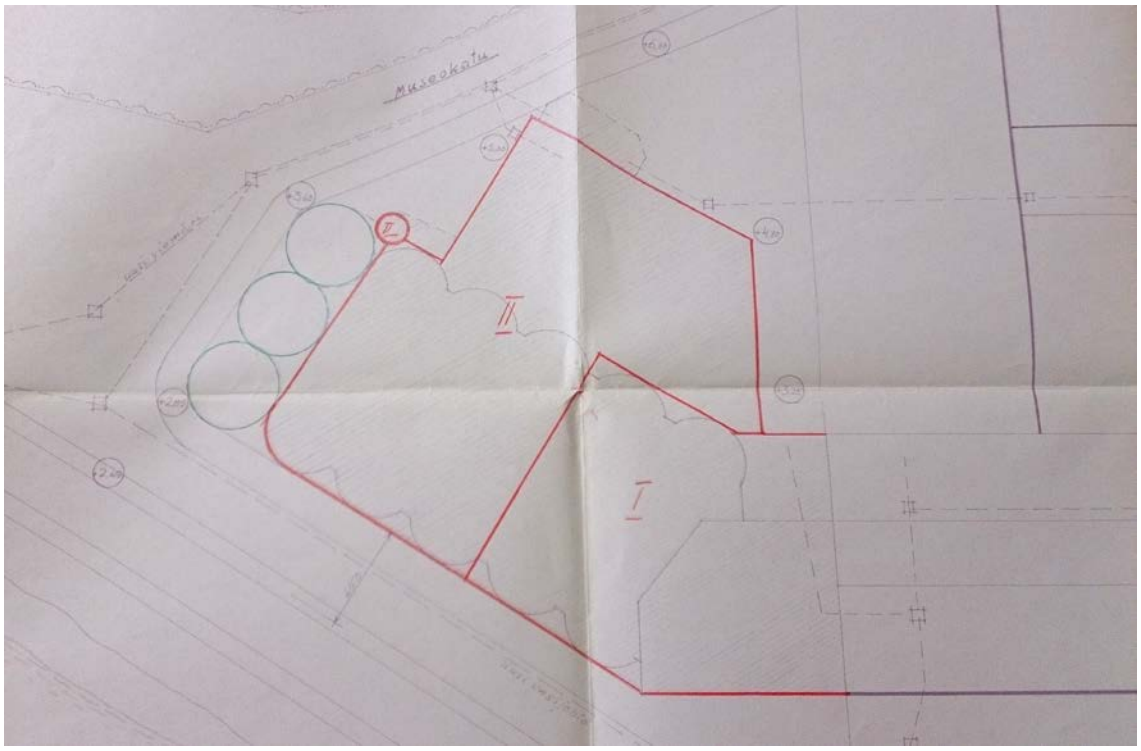
”Nykyaikaisen myllyn kaavakuva” teoksesta Vaasan Höyrymylly Osakeyhtiö 1849 – 1974. Vilja nostetaan elevaattoritornin kautta esipuhdistamoon, jossa vilja tuuletetaan ja kuivataan ennen siiloihin varastoimista. Siiloista vilja kuljetetaan puhdistamoon ja sieltä edelleen myllyyn, säkittämöön ja varastoon.

2.2 Siilojen rakennusvaiheet

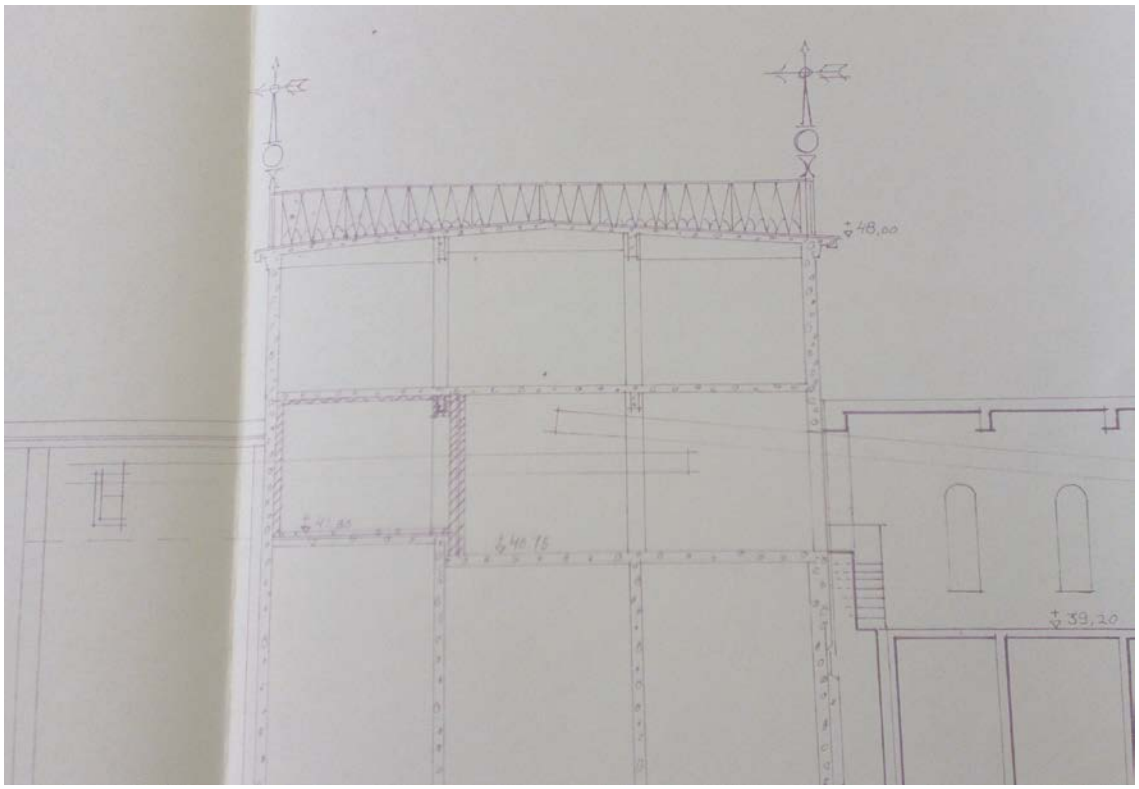
Siilot päätettiin rakentaa modernisti betonista liukuvalutekniikalla. Teollinen rakentaminen oli 1950-luvulla lähtökuopissaan, ja alalla tehtiin monenlaisia kokeiluja ja uudistuksia. 50-luvun kuluessa luotiin perusta nykyiselle betoni- ja elementtirakentamiselle. Pyöreät betonisiilot olivat yksi tällainen uudistus, jota toistettiin menestyksekkäästi useilla paikkakunnilla Suomessa. Liukuvalutekniikka niin ikään oli aikakauden kokeiluja, joka on säilynyt käytössä. Sitä käytettiin ensimmäisen kerran jo 1800-luvun lopulla, mutta nykyaikainen menetelmä kehitettiin Ruotsissa 1940-luvulla.

Teräsbetonin lujuus mitoitettiin kestämään kuivan viljan aiheuttama paine seinärakenteisiin. Siilojen kennorakenne on hyvin kestävä.

Arkkitehti W.A. Palmqvist laati piirustukset, joihin on merkitty myös rakentamisen vaiheet. Ensimmäisen rakennusvaiheen muodostavat väliosa ja kaksi ensimmäistä siiloriviä, ja nämä toteutettiin vuonna 1958. Toisessa vaiheessa (1959) rakennettiin lämpökeskus ja kolme seuraavaa siiloriviä. Kuudes siilorivi on lisätty piirustuksiin myöhemmin, ja niiden erilliset piirustukset on allekirjoittanut rakennusmestari Kurt Ruda. Ne rakennettiin vuonna 1963.

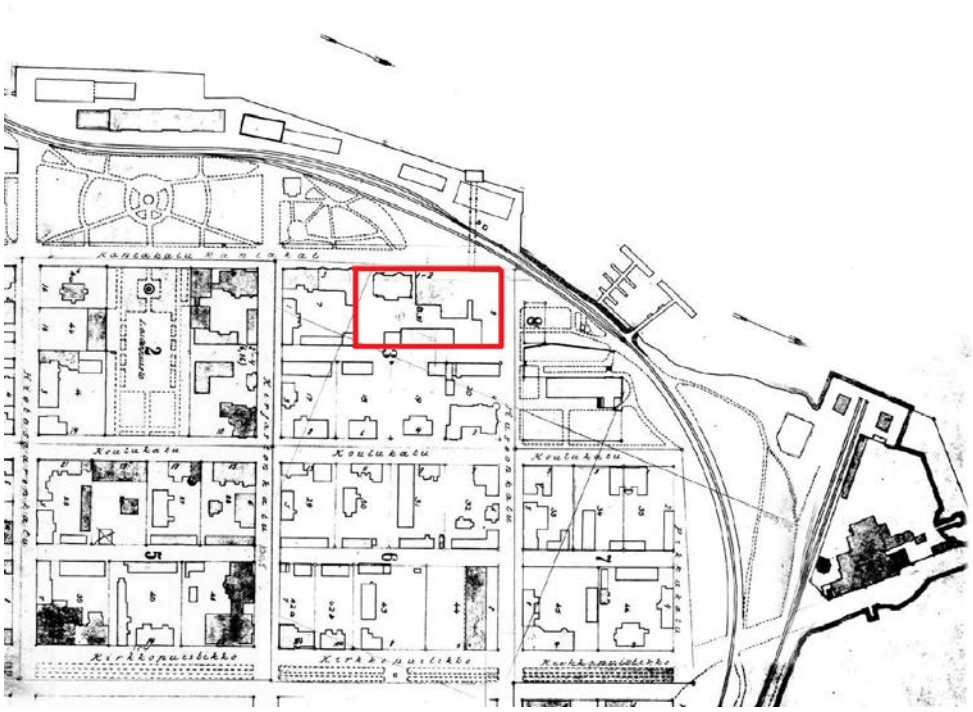
Lämpökeskuksen ja betonisiiloston rakennusvaiheet asemapiirroksessa vuodelta 1957. Vaasan rakennusvalvonnan arkisto.

Yksityiskohta siilojen leikkauspiirustuksesta, jossa näkyvät väliosan katon koristeaiheet sekä viljansiirtoputkien asemat. Vaasan rakennusvalvonnan arkisto.

Betonisiilojen ensimmäinen rakennusvaihe. Kaavoituksen arkisto.

Vuoden 1955 kartasta näkyy, miten täyteen myllyn tontti oli rakennettu. Kaavoituksen arkisto.

Aluksi rakennettiin vanhan ja uuden siiloston väliin osa, joka sisälsi nelikulmaisia siiloja. Väliosa sijoittuu Rantakadun varrella vanhan siilon suuntaisesti, mutta pyöreät betonisiilot poikkeavat koordinaatistosta, jättäen tilaa kohti Onkilahtea kaartuvan rantaviivan ja rakennuksen väliin. Kattokerroksessa oli viljansiirtoputket. Tämä väliosa on koko myllykompleksin korkein rakennus, noin 48 metriä maanpinnasta. Väliosa on rannan puolelta lähes ikkunaton, vain ylhäällä on kahdessa kerroksessa pienet vertikaalit ikkunat. Museokadun puolella on ikkunoita useammissa kerroksissa. Kattoa kiertää vähäeleinen, 50-luvun arkkitehtuurille tyypillinen metalliaita ja kahdella sivulla sijaitsevat torniaiheet, pinaakkelit. Ikkunoita ja räystästä koristavat vaatimattomat suorat reliefit.

Tämä väliosa on näkyvä ja koko myllyä karakterisoiva rakennusosa. Tyylillisesti se liittyy sekä vanhan myllyn klassistiseen että uusien betonisiilojen funktionalistiseen arkkitehtuuriin ja toimii näiden kahden tyylin välittävänä tekijänä.

Vanhan ja uuden siiloston liitos Museokadulta kuvattuna. Väliosan kattokerroksen muotoilussa on havaittavissa sekä klassistisia että funktionalistisia tyylipiirteitä. Paula Kemppinen 2014.

Siiloja rakennettiin Suomessa useilla paikkakunnilla samalla menetelmällä. Suomen itsenäistymisen jälkeen vuonna 1928 perustettiin Valtion viljavarasto huolehtimaan valtion laitosten ja puolustusvoimien viljan saannista. Valtion viljavaraston ensimmäinen oma siilo rakennettiin 1938 Seinäjoelle. Syynä paikalle oli ehkä se, että Etelä-Pohjanmaa on maan tärkeintä viljanviljelyaluetta. Ulkoasultaan ja rakennustavaltaan hyvin aikakauden funktionalismia edustavasta viljasiilosta tuli myöhempien valtion viljasiilojen perustyyppi, jota käytettiin myös yksityisten myllyjen siilomallina.

Ensimmäinen liukuvalumenetelmällä valettu ja funktionalismia edustava mylly oli arkkitehti Erkki Huttusen SOK:lle suunnittelema Viipurin mylly, joka valmistui vuonna 1932. Siiloja suunnittelivat varsin nimekkäät arkkitehdit, kuten esimerkiksi Väinö Vähäkallio (Seinäjoki) ja Martta ja Ragnar Ypyä (Helsinki).

Kaikki siilot eivät ole aivan ”samasta muotista valettuja”, vaan niissä on havaittavissa eroja mittasuhteissa, korkeudessa ja aukotuksessa. Osalla on pyöreiden siilojen päällä suorakulmainen kattokerros. Vaasan Höyrymyllyn siilot edustavat tässä joukossa melko korkeaa ja kapeaa tyyppiä, jonka aukotus on

yksinkertainen. Vaasan Höyrymyllyn Munkkisaaren siilot Helsingissä rakennettiin ennen Vaasan siiloja ja ne ovat hyvin samanlaiset kuin Vaasassa.

Viipurin mylly. Postikorttikuva.

Seinäjoella sijaitseva valtion viljavarasto on valtakunnallisesti merkittävä kulttuuriympäristö, jota kuvaillaan Museoviraston inventoinnissa seuraavasti:

> *”Seinäjoelle rakennettu valtion viljavarasto on ensimmäisiä uudenaikaisia pystysiiloja edustava viljavarasto. Historiallisesti viljavarasto on jatkoa vanhoille kruununmakasiineille ja liittyy keskeisesti itsenäisyyden alkupuolen pyrkimykseen omavaraisuuden turvaamisesta kriisiaikoina.”*

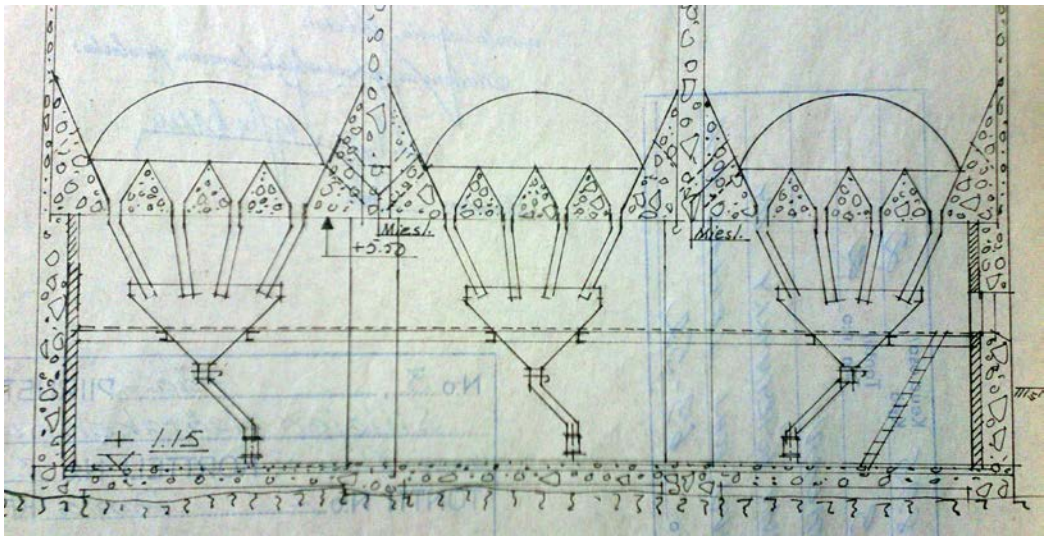
Valtion viljavarasto Seinäjoella. Museovirasto.

Uuden ja vanhan siiloston liitos. Paula Kemppinen, 2014.

Siilojen seinät ovat raskaasti raudoitettua, 180 mm paksua betonia. Kellarikerroksessa on betonin sisäpuolella tiilimuuraus. Ulkopuolelta siilot on maalattu, paitsi uusin siilorivi. Väliosa on rapattu vaaleaksi. Myllyn isännöitsijän mukaan ”tiilipintakin olisi voitu laittaa, mutta kaupunki ei sitä vaatinut”. Niinpä siilot jäivät ulkohahmoltaan pyöreiksi ja saivat pinnakseen valkoisen maalin, joka on aikakauden funktionalistiselle tyylille tyypillinen. Tämä muodonanto ja väri erottavat ne selkeästi vanhemmista myllyn rakennusvaiheista.

Siilot muodostavat kennoston, jossa on kuudessa rivissä kolme rinnakkaista siiloa. Siilot kapenevat alaosastaan suppiloiksi, joista vilja ohjattiin eteenpäin käsiteltäväksi.

Yksityiskohta siilojen leikkauspiirustuksesta vuodelta 1957, W.A. Palmqvist. Vaasan rakennusvalvonnan arkisto.

Lämpökeskus sijaitsee siilojen juurella Museokadun puolella, kadun päätteenä. Rakennuksessa on kolme kerrosta, joista puolitoista sijaitsee maan alla. Rakennuksen sisätilat suunniteltiin isojen lämpökattiloiden mitoituksen mukaan. Lisäksi rakennuksessa oli työntekijöiden puku- ja pesuhuone, ja maan alla lämpökeskuksen ja vehnämyllyn välissä kolme öljysäiliötä. Lämpökeskuksessa on kantavat betonirakenteet, puhtaaksimuuratut tiilijulkisivut klassistisine tiiliräystäineen, sekä isot ruutuikkunat. Arkkitehtuuriltaan rakennus vertautuu myllyn vanhempiin, tiilipintaisiin osiin. Arkkitehtuuri on sikäli funktionaalista, että se ilmentää lämpökeskuksen roolia aputilana, jolloin se on suunniteltu siiloille ja tehdasrakennuksille alisteiseksi.

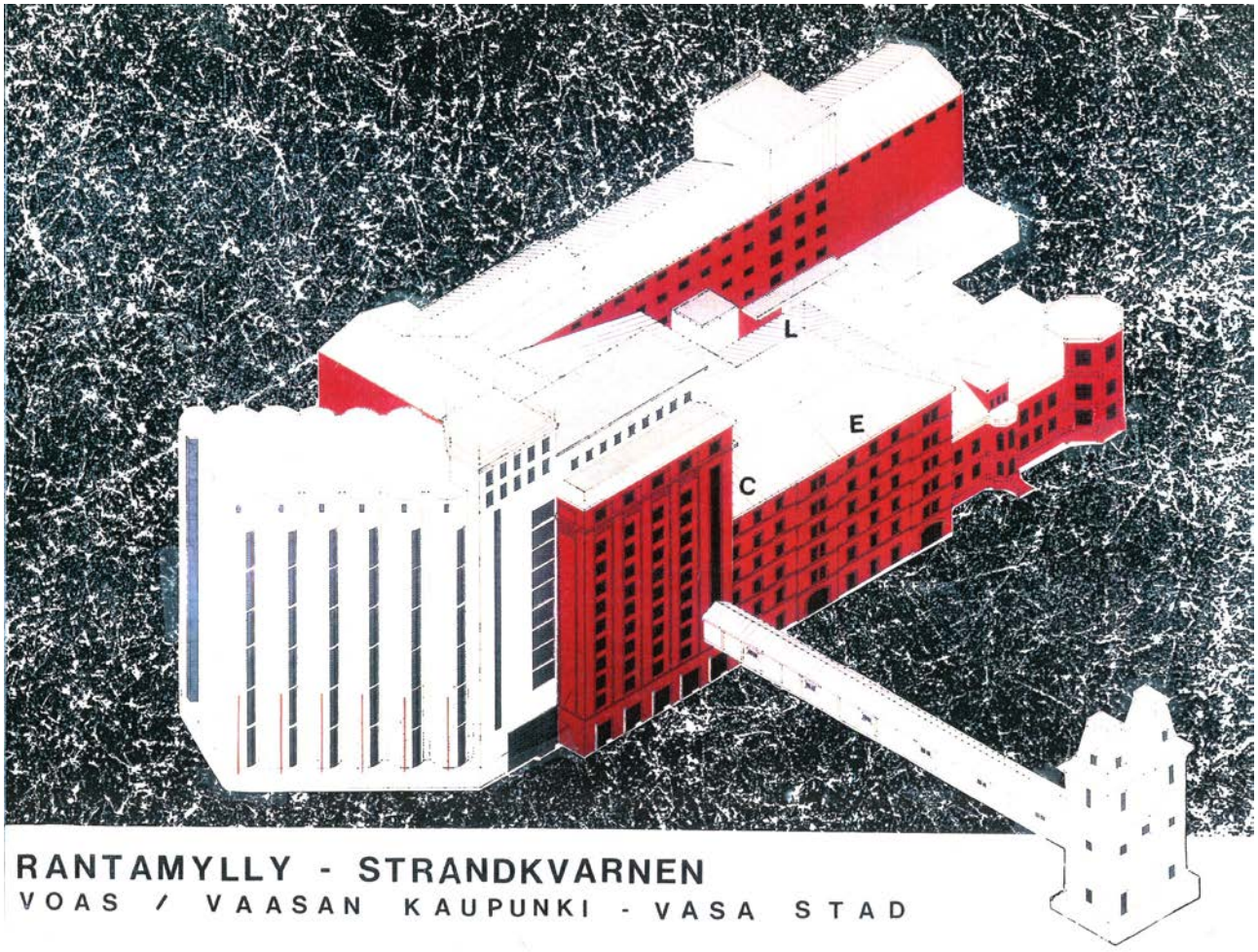

Lämpökeskus (matala rakennus) sijaitsee siilojen juurella Museokadun päätteenä. Paula Kemppinen 2014.

2.3 Siilot myllytoiminnan päättymisen jälkeen

Myllytoiminta Rantakadulla päättyi vuonna 1992. Myllyn tiloja ja siiloja vuokrattiin useille eri toimijoille vuosia tämän jälkeen. Siiloissa varastoitiin viljaa ainakin vielä vuonna 1998. Muissa tiloissa oli vuokralaisina mm. soittajaporukoita, huonekaluentisöijiä, kouluja ja erilaisia yhdistyksiä. Useimpia tiloja käytettiin varastointiin. (Vasabladet 28.3.1998)

Melko pian myllytoiminnan päätyttyä Vaasan Opiskelija-asuntosäätiö ja kaksi Vaasan kaupungin omistamaa kiinteistöyhtiötä ostivat myllyn ja siilot, ja VOAS ryhtyi suunnittelemaan siiloihin opiskelija-asuntoja. Muualle myllykortteliin kaavailtiin asuntoja, yhteistiloja ja julkisia tiloja, mm. Pohjanmaan museolle. Vaikka betonisiiloja ei missään selvityksissä kehotettu suojelemaan, on Höyrymyllyä koskevaan asemakaavaan merkitty myös betonisiilot merkinnällä sr-4. Tämän suojelumerkinnän taustalla on vaikuttimena ollut VOAS:n tahto siilojen säilyttämiseksi ja korjaamiseksi opiskelija-asuntokäyttöön. Merkintä sr-4 suojelee rakennuksen julkisivujen osia ja sallii niissä uuden pääkäyttötarkoituksen edellyttämät välttämättömät muutokset.

Arkkitehtitoimisto Gerd Hytönen laati Rantamyllyn suunnitelmat VOAS:lle ja Vaasan kaupungille. Kaavoituksen arkisto.

Muutostyöt mahdollistavasta asemakaavasta jätettiin useita valituksia. Joidenkin virka- ja luottamusmiesten esteellisyyttä koskevat valitukset hyväksyttiin, ja Ympäristöministeriö jätti kaavan vahvistamatta (1995). Siiloista käytiin myös kiivasta homekeskustelua, jonka vuoksi VTT:ltä tilattiin kuntotutkimus. Siinä todettiin, että hometta on, mutta se pystytään toimenpiteillä poistamaan. Kaava valmisteltiin uudelleen ja siihen tehtiin pieniä tarkistuksia. Tästäkin kaavasta valitettiin, mutta tällä kertaa valitukset eivät menneet läpi, ja kaava tuli voimaan vuonna 1998.

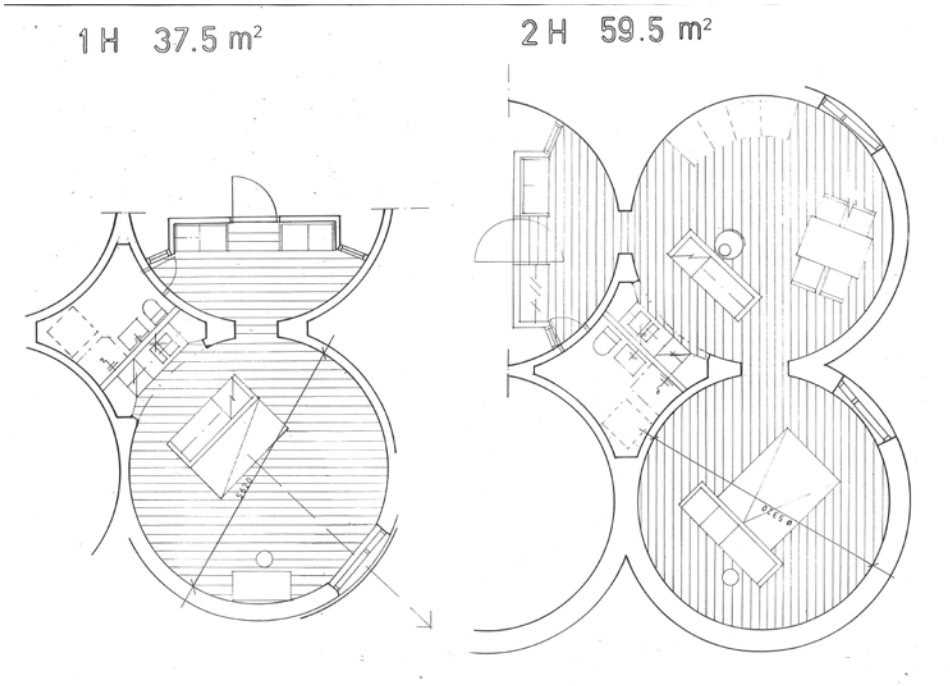
Yhtä aikaa kaavavalmistelun kanssa tehtiin rakennuslupapiirustuksia ja niihin tarkistuksia ja muutoksia. Valtion asuntohallitus (nyk. Asuntorahasto) myönsi hankkeelle ensimmäisen lainavarauksen vuonna 1996. Hanke kaatui, kun VOAS:n toimitusjohtaja ja hallitus vaihtuivat. Säätiön uudella johdolla ei ollut riittävää asiantuntemusta ison hankkeen läpiviemiseen, eivätkä muut mukana olleet kiinteistöyhtiöt myöskään olleet valmiita siihen. Piirustuksia luonnosteltiin vielä uudelleen vuoteen 2001 saakka toisen arkkitehtitoimiston kanssa, mutta uutta rakennuslupaa niillä ei haettu muun muassa Museoviraston vastustuksen vuoksi. Siiloasunnot jäivät toteutusta vaille.

Museokadun pääte arkkitehtitoimisto Gerd Hytösen suunnitelman mukaan. Kaavoituksen arkisto.

Siiloihin tehtiin koepala ulkopuolisesta lämpörappauksesta 1990-luvulla. Anne Majaneva 2016.

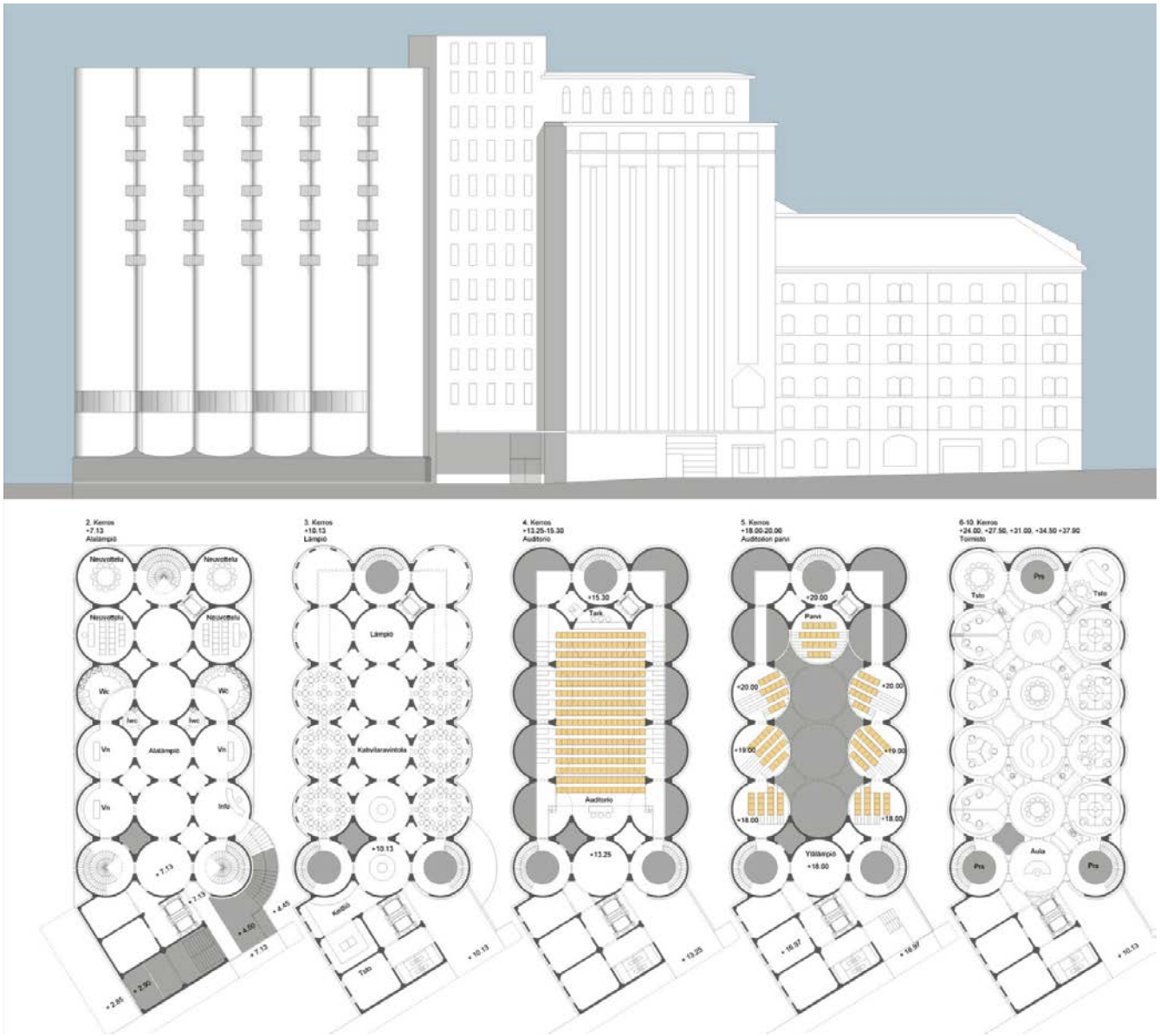

Esimerkkipohjapiirroksia siiloihin, arkkitehtitoimisto Gerd Hytönen. Kaavoituksen arkisto.

Höyrymyllyn kokonaisuus ilman betonisiiloja siirtyi Åbo Akademin ja Harry Schaumanin säätiöiden omistukseen vuonna 1998, jolloin järjestettiin yleinen aatekilpailu ”Österbottens Högskola i Strandkvarnen, Vasa” tehdaskiinteistön muuttamisesta ruotsinkielisen korkeakoulun käyttöön. Kilpailu ratkesi vuonna 1999 ja sen voitti QUAD arkkitehdit Oy:n työryhmä ehdotuksella ”Agora”. Kilpailun kanssa rinnakkain asemakaavaa jälleen muutettiin ja se vahvistettiin vuonna 2000. Åbo Akademin rakennustyöt alkoivat vuonna 2002 ja valmistuivat 2003. Kiinteistö tunnetaan nykyään nimellä Academill. Elevaattoritornit kunnostettiin ylioppilaskunnan käyttöön vuosina 2006–07.

Uudemmat betonisiilot eivät kilpailuohjelmaan kuuluneet. Vaasan kaupunki osti siilot VOASilta vuonna 2003. Tämän jälkeen asiassa on palattu siilojen osalta kahteen vaihtoehtoon: joko säilyttävään, siilojen luonne huomioiden, tai purkamiseen ja uudisrakentamiseen. Vaihtoehtoja on tutkittu arkkitehtikilpailun kautta. Myös uusi kuntotutkimus tilattiin VTT:ltä. Siinä tutkittiin homeet, sädesienet ja betonin kunto, sekä esitettiin tarvittavat korjaustoimenpiteet. Edelleen rakenteita pidettiin korjauskelpoisina.

Sisäsataman ja yliopiston rannan alueen kehittämisestä järjestettiin ideakilpailu 2006, johon myös siilojen alue kuului. Arvostelupöytäkirjassa todetaan kilpailuehdotusten siiloratkaisujen osoittavan sen, että haaste on ratkaistavissa joko sijoittamalla siiloihin toimistotiloja ja salin, jolloin niiden luonne säilyy, tai purkamalla ne ja rakentamalla maltillisesti uutta. Asumista siiloihin ei esitetty. Kilpailuehdotusten kerrosalamäärä todettiin kuitenkin liian suureksi arvokkaalle paikalle. Kilpailun voitti eteläisen alueen osalta LPR-Arkkitehdit ehdotuksella ”Jousi”.

Ehdotus ”Jousi”, ideakilpailu sisäsataman ja yliopistonrannan alueen kehittämisestä, jaettu 1. sija. Säilyttävässä ehdotuksessa siiloihin on sijoitettu sali ja toimistoja. LPR-Arkkitehdit. Kaavoituksen arkisto.

LPR-Arkkitehdit ovat työstäneet voittoisaa suunnitelmaansa eteenpäin vuonna 2007. Tässä suunnitelmassa on säilyttävässä vaihtoehdossa (”Siilotoimisto”) rakennusoikeutta yli 11 000 k-m2, eli siilojen ohessa uudisrakentamista noin 3000 k-m2. Toisessa säilyttävässä vaihtoehdossa (”Siilohotelli tai senioritalo”) on rakennusoikeutta reilut 10 000 k-m2. Purkavassa vaihtoehdossa (”Academillin laajennus”) on osoitettu rakennusoikeutta yli 7000 k-m2. Purkavassa vaihtoehdossa rakennukset on sijoitettu irti Academillin kiinteistöstä ja kulku rakennusten välillä on osoitettu yhdyskäytävän kautta. Näin Museokatu on saatu avattua koko leveydeltään rantaan, kun säilyttävissä vaihtoehdoissa on esitetty sen sijaan siilostoon rakennettavaa lasista aulaa, jonka läpi rantaan voidaan kulkea. Edelleen kerrosalat todettiin ylimitoitetuiksi.

LPR-Arkkitehtien ehdotus ”Siilotoimisto” vuodelta 2007. Kaavoituksen arkisto.

LPR-Arkkitehdit on jatkanut alueen luonnostelua myös vuonna 2010. Luonnoksissa kerrosalaa on vähennetty noin 5000 neliömetriin. Museokadun varteen on suunniteltu viisikerroksinen rakennus, joka liittyy yhteystunnelilla tai – sillalla Academilliin ja sisältää opetus- ja toimistotiloja. Marianpuiston alle rinteeseen on luonnosteltu museoon liittyvää näyttely- ja luentosalitilaa. Museolle ei ole kuitenkaan myönnetty varoja rakentamiseen, ja Åbo Akademin lisätilatarpeet on haudattu. Suunnitelma on siten jäänyt toteuttamatta.

LPR-Arkkitehtien luonnos vuodelta 2010. Kaavoituksen arkisto.

3. Arvottaminen

3.1 Arvottamisen perusteet

Arvottaminen on toimintaa, jonka seurauksena jollekin kohteelle annetaan tietynlainen arvo, kuten rahallinen tai symbolinen, tai eri kohteita asetetaan järjestykseen niiden arvojen kautta. Kulttuurihistoriallisessa mielessä arvottaminen on kohteiden jälkipotentiaalin arvioimista eli mitä annettavaa kohteilla on nykypäivän tai tulevaisuuden kannalta. Tällöin ajatellaan, että kohteen arvoon vaikuttavat ominaisuudet, joita kohteella on. Näitä ominaisuuksia on mahdollista saada selville tutkimalla kohdetta ja ymmärtämällä kohde osana kokonaisuutta. Kulttuuriperintöön liittyvien arvojen tarkasteleminen ja huomioiminen on tärkeää, sillä arvot ovat olennainen osa kulttuuriperinnöstä tehtäviä päätöksiä.

Suomessa kulttuurihistorialliset arvot jaetaan tavallisesti kolmeen pääluokkaan eli *arkkitehtonisiin, historiallisiin* ja *ympäristöllisiin* arvoihin. Myös Vaasassa on käytetty näitä pääluokkia, mutta niitä on kutsuttu hieman eri nimillä (rakennustaiteelliset tai rakennushistorialliset, historialliset sekä maisemalliset arvot). Arvottaminen on silti aina tapauskohtaista ja siksi joskus vaikeaakin. Rakennussuojelukysymykset eivät ole absoluuttisia, minkä johdosta perusteiden määritteleminen voi olla ongelmallista. Perustelut elävät ajassa, niitä seurataan ja päivitetään jatkuvasti. Päätökset syntyvät tiukan harkinnan tuloksena.

Laki rakennusperinnön suojelemisesta vuodelta 2010 määrittelee perusteet rakennuksen merkittävyyden arvioinnille. Perusteet ovat seuraavat:

1) harvinaisuus tai ainutlaatuisuus (harvinaisuus);

2) historiallinen tyypillisyys alueelle (tyypillisyys);

3) aluetta tai tiettyä aikaa kuvaavat tyypilliset piirteet (edustavuus);

4) alkuperäistä tai sitä vastaavan käytön, rakentamistavan, arkkitehtuurin tai tyylin ilmeneminen ja jatkuminen (alkuperäisyys);

5) merkitys historiallisen tapahtuman tai ilmiön todisteena tai siitä kertovana ja tietoa lisäävänä esimerkkinä (historiallinen todistusvoimaisuus); tai

6) näkyvissä olevat eri aikakausien rakenteet, materiaalit ja tyylipiirteet, jotka ilmentävät rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa ja jatkuvuutta (historiallinen kerroksisuus).

Kohteen ei tarvitse täyttää kaikkia kohtia ollakseen suojelun arvoinen.

3.2 Siilojen ja lämpökeskuksen arvottaminen

1) harvinaisuus

Teräsbetonista liukuvalumenetelmällä rakennetut viljasiilot eivät ole harvinaisia tai ainutlaatuisia. Niitä on rakennettu lähes jokaiseen kaupunkiin Suomessa. Ajallisesti Vaasan siilot eivät ole ensimmäisten joukossa. Siiloja on jonkun verran purettu, mutta niitä on yhä käytössä tai käyttämättöminä säilyneitä. Siiloilla ei siis ole harvinaisuusarvoa.

2) tyypillisyys

Höyrymyllyn betonisiilot ovat ajalleen hyvin tyypilliset. Niillä on tyypillisyysarvoa.

3) edustavuus

Betonisiilot edustavat hyvin aikakaudelle tyypillistä arkkitehtuuria ja viljan varastointiin liittyvää rakentamista. Niillä on edustavuusarvoa.

4) alkuperäisyys

Betonisiilot ovat säilyneet alkuperäisessä asussaan, vaikka kunnoltaan ovatkin käyttämättöminä ja huoltamattomina rapistuneet. Siiloilla on alkuperäisyysarvoa.

5) historiallinen todistusvoimaisuus

Betonisiilojen merkitys viljan varastoinnista ja Vaasan Höyrymyllyn merkityksestä kertovana todisteena on huomattavan suuri. Ne ovat historiallinen todiste Suomen maanviljelyelinkeinon huippuaikakaudesta.

6) historiallinen kerroksisuus

Betonisiilot yksistään eivät edusta historiallista kerroksisuutta, mutta osana Vaasan Höyrymyllyn kokonaisuutta ne tuovat siihen oman historiallisen kerroksensa. Kokonaisuuden hahmottamisen ja sen historian ymmärtämisen kannalta betonisiiloilla on olennaisen suuri merkitys ja arvo. Höyrymyllyn kokonaisuus on arvotettu Museoviraston inventoinnissa valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi ympäristöksi, jossa siiloilla on erityisesti kaupunkikuvallista maamerkkiarvoa mereltä päin tarkasteltaessa.

Yhteenvetona voidaan todeta, että betonisiiloilla on *rakennushistoriallista arvoa* oman aikakautensa arkkitehtuurin ja viljan varastointiin liittyvän rakentamisen tyypillisenä edustajana ja alkuperäisyytensä vuoksi. Lisäksi niillä on *historiallista arvoa* osana Vaasan kaupungille ja koko maalle merkittävää Höyrymyllyn kokonaisuutta ja olennainen merkitys kokonaisuuden historiallisessa kerroksellisuudessa. Siiloilla on myös *maisemallista arvoa* osana kaupunkikuvaa ja valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä, Vaasan rantapuistovyöhykettä.

Mikäli siilot suojellaan myös uudessa kaavassa ja sen jälkeen korjataan johonkin käyttöön, on näiden arvojen säilymisestä huolehdittava. Esimerkiksi ulkopuolinen lämmöneristys ja ikkuna-aukotus on harkittava huolellisesti, jotta ne eivät muuta rakennuksen edustavuutta ja todistusvoimaisuutta siinä määrin, että nämä arvot kokonaan häviävät.

Lähteet

Kirjalliset lähteet (painetut ja painamattomat):

125 satoa jyvistä jauhoiksi, juhlanäyttelyn julkaisu, Vaasan Höyrymylly 1974

Academill laajennus / Siilotoimisto / Siilohotelli, suunnitelma, LPR-Arkkitehdit Oy, 30.5.2007

Academill / Pohjanmaan museo, tontin / alueen maankäyttö, lähestymistapa. Luonnos, LPR-Arkkitehdit Oy, 2010

Kivilaakso Aura: Rakennusperintö suojelun kohteena. Suomen Rakennustaiteen museo, 2010

”Kulttuuri- ja tietopalvelukeskus Vaasanmyllyyn”, diplomityö, Teknillinen korkeakoulu, arkkitehtuurin osasto, Harri Koskinen, 1994

Kuntotutkimus, Kalle Tanskanen, VTT rakennustekniikka, 3.8.1995

Luostarinen Anniina: Kulttuuriympäristö kaavoituksessa – Arvottaminen kaavasuojelussa Oulun kaupungin keskustassa 50 vuoden ajalla, Pro gradu – tutkielma, Oulun yliopisto Humanistinen tiedekunta Arkeologia, 2015

Mikkonen Isto: 150 vuotta jyvällä viljasta, 1849 - 1999

Rakennuslupakuvat, Rantamylly / VOAS / siilot, arkkitehtitoimisto Gerd Hytönen, 1999

”Strandkvarnen”, artikkeli, Vasabladet 28.3.1998

Suomen teollisuuden arkkitehtuuria, Suomen arkkitehtiliitto, kuva-arkisto, 1952

Vaasan Höyrymylly Osakeyhtiö 1849 – 1974, 1974

Vaasan mylly 1849 – 1949, satavuotiaan kauppamyllyn vaiheita, 1949

Vaasan Myllysiilojen betonitekninen kuntotutkimus, Kalle Tanskanen, VTT rakennus- ja yhdyskuntatekniikka, 28.6.2002

Vaasan Rantamylly, rakennushistoriallinen selvitys, Susanne Öst, Pohjanmaan museo, 1993

Vaasan sisäsataman ja yliopistonrannan ideakilpailu, arvostelupöytäkirja, kilpailusihteeri Juhani Hallasmaa, 6.3.2006

Vaasan sisäsataman ja yliopistonrannan ideakilpailu, kilpailuohjelma, 2005

Suulliset lähteet:

Gerd Hytönen, arkkitehti, 27.4.2016

Antti Koski, entinen VOAS:n toimitusjohtaja, 15.4.2016

Kosti Raunio, entinen Vaasanmyllyn isännöitsijä, 7.4.2016

Verkkolähteet:

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt, www.rky.fi, Museovirasto, 2009

Laki rakennusperinnön suojelemisesta, http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20100498

Valokuva: Gunnar Bäckman